

Stuart (VI.) I. Jakab, skót király

A Szabad Monarchiák Igaz Törvénye, avagy kölcsönös és viszonyos kötelesség egy szabad király és természetes alattvalói között

Stuart (VI.) I. Jakab (1566.jún. 19. Edinburgh— 1625. máj: 27. London) Stuart Máriának, a skótok királynőjének és Lord Darnleynek egyetlen fia. Anyjának elűzése és Angliába való menekülése után 1567-ben Skócia királyává koronázták. Kiskorúságára rányomta bélyegét a skót nemesség különböző frakcióinak egymás elleni ádáz harca. Négy egymás után következő régens közül csak egy halt meg természetes halállal. Jakab nevelői Péter Young és az a kiemelkedő tehetségű George Buchanan voltak, akit honfitársa, William Barclay a "királygyilkos" nézeteket vallók (monarchomachi) legfőbb szószólójának nevezett.

Jakab politikaelméleti meggyőződése minden bizonnyal részben a gyermekkori tanítója nyomasztó tanaival való szembeszegüléssel is összefüggésben áll. VI. Jakab skóciai uralkodásának mérlege csakis pozitív lehet. A viszályok szabdalta országban sikerült rendet teremtenie. Anglia trónjára 1603 tavaszán, I. Erzsébet halála után került. Az angol történészek korábban meglehetősen elmarasztaló képet festettek I. Jakab országlásáról. Ma ezt már árnyaltabban kell látnunk. Nem felel meg a valóságnak, hogy uralma a fia, I. Károly idején bekövetkezett polgárháború egyik legfontosabb kiváltó oka. Jakab politikai gyakorlata távolról sem nevezhető valóban abszolutistának. Külpolitikájában, házassági politikájában a protestáns és a katolikus hatalmak közötti egyensúlyra törekedett.

Jakab király egyike volt azon kevés uralkodóknak, akik politikai nézeteiket előszeretettel foglalták írásba. Joggal nevezhetjük kora egyik kimagasló intelligenciájú egyéniségének. A szerződéses hatalomelméletet képviselő, Skóciában számára oly sok fejfájást okozó puritánokkal és a végeredményben velük azonos álláspontban lévő jezsuitákkal (mindkét tábor egyetértett a zsarnok uralkodónak való aktív ellenállás elvével, sőt a zsarnoköléssel is) számos politikai teológiai vitát folytatott. Bár egyfelől maga is kálvinista volt, másfelől sok tekintetben a „katolikus-ízű” „magasegyházi” (High Church) [39] anglikanizmust, a püspöki rendszert támogatta. Főmunkáit, vitairatait és parlamenti beszédeit 1617 februárjában kiadták.

Az inkább a királytűkör műfajába sorolható Basilikon Dóron (Királyi ajándék) című munka melleit Jakab talán legismertebb írása a még 1598-ban készített "A Szabad monarchiák Igaz Törvénye". Ez Jakab első, de egyben talán legátfogóbb írásműve is. A mű első kiadása névtelenül, pontosabban a „C. Philopatris” álnév alatt jelent meg valószínűleg 1598 szeptemberében Edingburghban. 1603 tavaszán, közvetlenül Jakab Londonba érkezésekor az angol fővárosban további kiadásokat ért meg a mű. Itt már Jakab kísérletet sem tett arra, hogy szerzőségét titokban tartsa.

A mű bevezetőjében a király megnevezi fő célját: fel akarja vértetni alattvalóit a lázadók "szirén énekei" ellen. Bár ő maga nem tagolta a szöveget, az_ három, egymástól jól elkülöníthető részre oszlik. Először a királynak az_ alattvalók felé való kötelezettségeiről szól, majd ezen egymásrautaltságot megfordítva az_ alattvalók kötelességeit sorolja fel, végül pedig a legáltalánosabban elterjedt ellenvéleményeket cáfolja. A monarchia három alappillérenek a Szentírást, a királyság ún. fundamentális törvényeit és a természetjogot tartja. Az, hogy alattvalói iránt felelősséggel tartozik, egyáltalán nem jelent egyet számára azzal, hogy nekik tartozik felelősséggel. Az isteni jogalapra támaszkodó abszolút monarchia elméletének kifejtőjeként hangsúlyozza, hogy uralkodásáról kizárólag annak az_ Istennek tartozik számadással, akitől uralmát közvetlen módon, az_ öröklés révén kapta. Ugyanakkor világosan láttatja ennek a felelősségnek súlyosságát: amennyiben visszaélne hatalmával, Isten haragja keményen lesújt rá. A nép azonban sosem léphet az aktív ellenállás útjára.[40]

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: SOMMERVILLE, J. P (ed.): *King James VI and I. Political Writings*. Cambridge Texts in the History of Political Thought, Cambridge University Press, Cambridge, 1994. (62-85.)

A Szabad Monarchiák Igaz Törvénye, avagy kölcsönös és viszonyos kötelesség egy szabad király és természetes alattvalói között

Ajánlás az olvasónak

Kérlek Benneteket (kedves honfitársaim), fogadjátok ezt a Pamfletet, melyet nektek ajánlok, olyan hálásan, amilyen szeretettel javatokra íratott. Sem unalmasakat, sem hiábavalóakat nem szeretnék szólni, ezért aztán, ha nem lesz is túl bölcs, legalább rövid lesz. Talán sok mindent hiányolni fogtok, amit kerestek benne, de mentségemre jól fontoljátok meg, hogy csupán az igaz alapokat fektetem itt le, hogy megtanítsalak titeket a helyes útra, anélkül, hogy az ellenségeskedők megcáfolására időt feccsérelnék. Mégis bízom benne, ha jól figyeltek, legtöbb ellenérvüket megdölni látjátok majd, vagy ellentétes következtetések, vagy csendes ellenvetések révén, mégpedig bújtatott és közvetett alakban. Mert céloom a tanítás, nem pedig

az ingerlés, amennyiben ezt elkerülhetem. A haszon, melyet szeretném, ha nyernétek belőle egyrészt az, hogy alakítsátok minden cselekedeteiteket ezeknek az alapoknak megfelelően, melyek minden eljövendő időben Királyotok igaz és hűséges alattvalóiként tartanak meg benneteket, másrészt, ha valakikkel vitába keverednétek, akik az elmúlt lázadásokat dicsőítétek, vagy védelmükbe vennék, melyek vagy ebben vagy más országban törtek ki, legyetek ezennel [41] felvértezve ezeknek szirén énekei ellen, példáikat ezen alapokkal összevetve. Ezáltal az igaz ítéletnek útján rendben megmaradtok okosan megítélve minden cselekedetet annak minősége, nem pedig az elkövetőkről benneteket kialakult előítéletek szerint ily módon, miközben leartatjátok ennek hasznát, fájdalmamat örömmé változtatjátok. De nehogy tovább bővítve az előszó elnyelje magát az egész Pamfletet, befejezem, titeket Istennek, magamat pedig kedvező ítéleteknek ajánlom. *C. Philopatris*

A Szabad Monarchiák Igaz Törvénye avagy kölcsönös és viszonyos kötelesség egy szabad király és természetes alattvalói között

Miután nincs semmi, ami olyan fontos lenne egy ország lakosai számára, Istenismeretük mellett, mint hűségüknek helyes ismerete, a közöttük felállított kormányzat formájának megfelelően, különösen egy Monarchiában (mely kormányzati forma, mivel az Istenséget mintázza, a legjobban közelít a tökéletességhez, amint az összes tanult és bölcs ember kezdettől fogva egyetértett ebben; az Egység lévén minden dolog tökéletessége), így a tudatlanság, és (ami még rosszabb) a sokaság félrevezetett véleménye, kiket azok, akik képesnek tartják magukat a tudatlanok tanítására és oktatására, elvakítottak, számos virágzó Állam vesztét és felforgatását okozta, mások esetében pedig nagy szerencsétlenségekre és teljes szétszűrésre vezetett. A megtévesztő sikerek, melyeket a törvénytelen lázadások gyakorta arattak a régi időkben a Fejedelmek felett (ilyen nagy volt a kor nyomorúsága és gonoszsága), a gyakorlatban sokakat megerősítettek tévedésükben, jóllehet nem lehet annál csalárdabb érv [42] mintsem, hogy egy ügy igazát magának az eseménynek révén ítéljük meg, ahogy rövidesen részletesebben is bebizonyítom.

Másrészt egyeden Államnak sem volt nagyobb szüksége ennek az alapnak igaz ismeretére, mint a mi oly régóta rendezetlen és zaklatott Államunknak: a helytelen tudás volt az egyeden forrás, melyből oly sok csapás, szenvedés és felfordulás származott, amint ezt sokak saját bőrükön érzik, és amelynek okát jól ismerik. Ezért az a természetes buzgóság, amellyel szülőhazám iránt viseltetek és a nagy szomorúság, amellyel látnom kell annak oly hosszan tartó keserves állapotát, minek oka ezen alap helyes ismeretének hiánya (ahogy korábban már mondtam), elkerülhetetlenül arra indítottak, hogy megtörjem a hallgatás csendjét, hogy kinyilvánítsam véleményemet előttetek, kedves honfitársaim, hogy megismervén az okot, melyből sok végtelen szenvedések származott és mivel már túl hosszú ideig volt részetek annak keserűségében, tudás révén kiküszöbölve ezeket megmenekülhettek és elkerülhették azokat a siralmas következményeket, melyek ezekből mindenkor szükségszerűen adódnak. így hát úgy döntöttem, hogy ebben a rövid értekezésben csupán annak a kölcsönös kötelességnek és hűségnek igaz alapjait fektetem le, mely egy szabad és abszolút uralkodó és népe között fennáll és nem veszem igénybe türelmeteket azon ellenvélemények megválaszolásával, melyeket néhányan nem átalították leírni számtalan egyszerű lélek megtévesztésére és saját örökös és jól megérdemelt gyalázatukra: Hiszen, ha válaszoltam volna nekik, nem kerülhettem volna el, hogy esetenként élesen és maróan támadjam személyüket; ami inkább vitákat eredményezett volna az olvasók között (attól függően, hogy egyetértettek-e), mintsem az igazságra való helyes oktatást: Ami, kijelentem annak színe előtt, aki minden szív ismerője, egyeden kitűzött céloim. [43]

Először tehát lefektetem az igaz alapokat, melyekre építenem kell, az írásból, mivel a Királyság az Istenség igazi leképezése, amint már mondtam: azután Királyságunk

fundamentális Törvényeiből, amely a legközvetlenebbül érint bennünket, harmadszor a Természet törvényéből, különböző, ugyanabból vett hasonlóságok révén: és rögtön ezután befejezem a legnyomósabb és leglátványosabb kifogások megválaszolásával.

A Fejedelemnek Alattvalói iránti kötelessége olyan világosan van lefektetve az írás több helyén és olyan nyíltan vallja ezt minden jó Fejedelem, Koronázáskor tett esküjének megfelelően, hogy nem kell hosszan kifejtenem, így a lehető leggyorsabban áttekintem.

A prófétai Dávid király Isteneknek nevezi a Királyokat(Zsolt. 82,6.), mivel Isten trónusán ülnek a földön és intézkedéseikről neki tartoznak számadással. Tisztük az, hogy Igazságot és ítéletet szolgáltatassanak a népnek (Zsolt. 101), amint ugyanaz a Dávid mondja: Hogy megjutalmazza a jókat és megbüntesse a gonoszokat, (Zsolt. 101.) amint még mondja: Hogy jó törvényeket adjon népének és rábíra őket azok megtartására, (2. Kir. 18; 2. Krón. 29; 2. Kir. 22, 23; 2. Krón. 34, 35.) ahogy Júdea számos jó királya tette: Hogy a nép békéje felett örködjék, ahogy ugyanez a Dávid mondja (Zsolt. 72): Hogy döntőbíró legyen vitás ügyekben,(1. Kir 3) ahogy Salamon tette: Hogy Isten Szolgája legyen a gonosztevők javára is, (Róm. 13,4.) ahogy Szt. Pál mondja: És végül, hogy jó Pásztorként járjon népe[44] előtt (Sám.8.), ahogy Sámuel első könyve mondja: Hogy a Fejedelem bővölködése a nép javát szolgálja (Jer. 29.), ahogy Jeremiás mondja.

És ezért Királyaink Koronázásukkor miként minden más Keresztény Uralkodó, Esküt tesznek, először is, hogy megőrzik az országukban jelenleg vallott hitet, azon törvényeknek megfelelően, melyek szerint megállapított és megbüntetik mindazokat, akik vagy ennek a hitvallásnak megváltoztatását vagy megzavarását akarnák. Másodsor, hogy megőrzik az elődeik által hozott összes kívánatos és jó Törvényt: hogy végrehajtatják ezeket és annak súlyossága szerint büntetik meg a törvények megszegőit: Végül pedig, hogy megtartják az egész országot minden rendjével egyetemben, azok minden ősi előjogában és szabadságában, mind külellenséggel, mind belső viszályokkal szemben: összegezve, hogy elősegítik a nép javát és boldogulását, nem csupán az ország régi kívánatos törvényeinek megőrzése és végrehajtása és újak meghozatala révén (ahogy a szükség és a gonosz szokások megkívánják), hanem minden más lehetséges úton előre látván és elkerülvén minden veszedelmet, mely a népre leselkedik és fenntartják az egyetértést, a jólétet és jó szokásokat a nép között, szerető Atyaként, gondos őrszemként, többet törődve velük, mint önmagával, tudván, hogy ő maga értük rendeltetett, nem pedig ők érte; így aztán ő annak a nagy Istennek felelős, aki őt helytartójának tette meg felettük, lelke üdvössége múlik pedig azon, hogy segítse elő mindazok lelki és testi javait, akik őreá bízottak És ez a koronázási eskü a legvilágosabb, politikai és alapvető Törvény, mely által a Király tiszte helyesen meghatározatik.

[45] A Természet Törvénye révén a Király minden hűbéresének természetes Atyjává lett Koronázásakor: És amint az Atya atyai kötelessége, hogy törődjék gyermekei ellátásával, nevelésével és tisztas irányításával, ugyanígy a király köteles minden alattvalójával törődni Amint mindaz a törődés és vesződés, amit az atya gyermekeiért képes megtenni, könnyűnek és jól eltöltött időnek tűnik fel előtte, úgyszólván azoknak hatása a gyermekek javára és előnyére válik; úgy kell a Fejedelemnek is cselekednie népével. Ahogy a jó atyának előre kell látnia mindazon kellemetlenségeket és veszélyeket, melyek gyermekeit érhetik, és akár saját személyének kockáztatásával mindenképp el kell kerülnie ezeket, úgy kell a Királynak is tennie népével kapcsolatban. Amint az atya haragjának és büntetésének, mellyel bármelyik helytelenül viselkedő gyermekét sújtja, atyai fenyítés esetén irgalommal kell párosulnia, ameddig csak remény van a javulására; ugyanúgy kell a Királynak is eljárnia bármelyik hűbéresével kapcsolatban, aki ily mértékben vétkezik. Röviden, ahogy az Atya legfőbb öröme, hogy gyermekei jólétét szolgálja, örülve boldogulásuknak, sajnálkozva és bánkódva balsorsuk miatt, kockáztatva az ő biztonságukért, fáradozva nyugalmukért, örködvé álmuk felett, egyszóval tudva, hogy saját földi boldogulása és élete inkább bennük van, mintsem önmagában; ugyanúgy kell egy jó fejedelemnek is gondolkodnia népéről

Ami ennek a kölcsönös és viszonyos köteléknek a másik részét illeti, az az a kötelesség és hűség mellyel a hűbéresek tartoznál Királyaiknak: melynek alapját én Sámuelnek az Isten Lelke által sugalmazott szavaiból vettem, amidőn Isten megparancsolta neki, hogy hallgasson a nép szavára és válasszon és kenjen fel nekik egy királyt. És minekutána az írásnak ez a helye jól értelmezve olyannyira célunkhoz illő, ezennel beiktatom a Szövegnek pontos szavait [46]

9. Most azért hallgass szavukra; mindazáltal tégy ellenök bizonytságot, és add tudokra a király hatalmát, a ki uralkodni fog felettök.

10. És Sámuel megmondá az Úrnak minden beszédeit a népnek, mely tőle királyt kért

11. És monda: A királynak, a ki uralkodni fog felettetek, ez lesz a hatalma: fiaitokat elveszi és szekér vezetőivé és lovasaivá teszi őket, és szekere előtt futnak.

12. Ezredesekké teendi őket, és hadnagyokká ötven ember felett; velők szántatja meg barázdáit, és velők végezteti aratását, készítetteti hadi szerszámaikat és harci szekereihez az eszközöket.

13. Leányaitokat pedig elviszi kenőcskészítőknak, szakácsnéknak és sütőknek.

14. Elveszi legjobb szántóföldeiteket, szőlőhegyeiteket és olajfás kerteiteket, és szolgálóinak adja.

15. Veteményeiteket és szőlőiteket megdézsmálja, és főbb embereinek és szolgálóinak adja.

16. Elveszi szolgálóitokat, szolgálóitokat, legszebb ifjaitokat és szamaraitokat, és a maga dolgát végezteti azokkal.

17. Barmaitokat megdézsmálja, és ti szolgálóitok lesztek néki.

18. És panaszkodni fogtok annak idejében királyotok miatt, kit magatok választottatok, de az Úr nem fog meghallgatni titeket.

19. A nép azonban nem akart Sámuel szavára hallgatni, és mondának Nem! hanem király legyen felettünk.

20. És mi is úgy legyünk, mint a többi népek, hogy királyunk ítéljen minket is, és előttünk járjon, és vezesse a mi harcainkat.

Hogy Sámuelnek ezek a szavai, beszédd Isten Szelleme által sugalmazottak, nem szorul más bizonyításra, mint arra, hogy ez a Szentírás egy része; mivel az egész írás Isten Szellemének sugalmazásával íratott, amint Pál mondja: mely alapot egyetlen jó keresztény [47] sem merészel tagadni Ebből szükségszerűen következik, hogy ezek a beszédek nem Sámuel valamiféle becsvágyából származtak, mint aki le akarná rázni azokat a bilincseket, melyek eddig féken tartottak és következésképp azt kíváná, hogy gyűlöltté tegye a király kormányzatát, úgy, hogy az embereket meggyőzi további kéréseik hiábavalóságáról: Mert amint a szöveg világosan bizonyítja, összehívta őket, hogy kívánságukat egyértelműen teljesítse, amint Isten saját szájával parancsolta neki, mondván: Hallgass a nép szavára. És lebeszélni akarni őket arról, amit aztán megadott nekik, nagyon helytelen dolog lenne egy bölcs ember részéről még inkább a magasságos Isten Prófétája részéről.

Ugyanúgy később élete során is kitűnt, hogy nem becsvágyából adódott, hogy korábban kérésüket oly sokáig visszautasította: amit jól bebizonyított imádsággal, mint ha Saul jólétéért még Istent is zaklatta volna. Igen, miután Isten kinyilvánította neki nemtetszését, mégsem tárgított, miközben Isten haragudott imája miatt, és atyaként viseltetett iránta. És hogy Sámuelnek ezen szavai nem Saulnak, első Királyuknak hiányosságairól szóló próféciaként hangoztak el, jól látszik, részben, mert a Szentírásban nem hallunk annak zsarnokságáról vagy elnyomó hatalmáról, (mely, ha lett volna ilyen, nem maradt volna említetlen, amint más hibái sem, mintegy minden abban leírt Király viselt dolgainak igaz tükröként), részben, mert Saul Istent erényei miatt és népe vezetésére választotta ki: míg hibái később saját megromlott természetéből adódtak, nem pedig Isten hibájából, akit azok; akik így gondolkodnak, népe mostohaatyjának tennének meg [mint olyant], aki szántszándékkal választja ki kormányzóikra a legalkalmatlanabbat, hiszen e Király kiválasztása kizárólagosan és közvetlenül Isten

kesében volt. Sőt ellenkezőleg, világos és szembeötlő, hogy Sámuelnek ez a néphez intézett beszéde arra való volt, hogy előre felkészítse szívüket az Isten által nekik szánt Királynak [48] járó köteles engedelmségre; és így kifejtette előttük azokat a nagy nehézségeket, melyek némely királyuk esetében felmerülhetnek, ezáltal felkészítve őket a türelemre, hogy ne álljanak ellen Isten rendelésének hanem ahogy mondta: Mivel Isten meghallgatta alkalmatlankodásokat és királyt adott nektek, ahogy különben vétkeztetek azáltal, hogy leráztátok Istennek igáját és türelmedenkedve királyt akartatok magatoknak, úgy vigyázzatok, nehogy a következő bűnbe essetek sietve leráztván magatokról azt az igát is, melyet Isten komoly kérésekre reátok helyezett, bármily nehéznek tűnjék is az számotokra: mert amint nem kaphattatok volna ilyet Isten engedélye és rendelése nélkül, úgy nem szabad azt többé, attól kezdve, hogy fölétek helyeztetett, leráztatok sem ugyanazon felhatalmazás híján. És ezért idejében vértézzetek fel magatokat türelemmel és alázattal, mivel annak, akinek egyedül áll hatalmában őt megadni, egyedül áll hatalmában őt elvenni is; nektek pedig csak engedelmeskedni van jogotok az általam most bemutatott korlátokhoz igazodva, és nem rátok tartozik, hogy Istent cselekvésre késztesse.

És ha a szöveg pontos szavaira rendre ügyeltek, ahogy azok leírták, azok világosan megmutatják a nép mindennemű engedelmségét Királyával szemben.

Először Isten Sámuelnek két dolgot parancsolt egyrészt, hogy feleljen meg a nép kérésének és adjon nekik királyt; másrészt, hogy előre figyelmeztesse őket, mit tesznek majd velük egyes királyok, hogy később méltatlankodásukban és morgásukban ne mondhassák, mikor majd látják az itt előre jelzett kelepceket; Sosem akartunk volna királyt Istentől, amikor kértük őt, megmondhatta volna, hogyan fog majd velünk bánni, amint most már túl későn jövünk rá. És ezt jelentik ezek a szavak: [49]

Most azért hallgass szavukra; mindazáltal tégy ellenök bizonyoságot, és add tudtokra a király hatalmát, a ki uralkodni fog felettök

És aztán Sámuel Isten ezen parancsának végrehajtásakor szintén két dolgot tesz.

Először kijelenti előttük, mely pontokon vét majd királyuk velük szembeni viselkedésében az igazság és a méltányosság ellen: Ezután kiábrándítja őket, hogy bármennyire is megfáradnak majd, nem rázhatják majd le az igát, melyet Isten alkalmatlankodásuk miatt rájuk helyezett. Hogy miként fogja a Király megszegni a méltányosság elvét, e szavakban van kifejezve.

11. Fiaitokat elveszi és szekér vezetőivé és lovasaivá teszi őket, és szekere előtt futnak.

12. Ezredesekké teendí őket, és hadnagyokká ötven ember felett; velök szántatja meg barázdáit, és velök végezteti aratását, készített hadi szerszámait és harci szekereihez az eszközöket.

13. Leányaitokat pedig elviszi kenőcskészítőknak, szakácsnéknak és sütőknek.

Hogy miként vét majd az Igazság ellen velük szemben, az e szavakban van kifejezve:

14. Elveszi legjobb szántóföldeiteket, szőlőhegyeiteket és olajfás kerteiteket, és szolgálóinak adja.

15. Veteményeiteket és szőlőiteket megdézsmálja, és főbb embereinek és szolgálóinak adja.

Mínta ezt mondaná: véretek legjava és legnemesebbje alantas és szolgálai állapotra kényszerítetik majd, hogy szolgáljanak neki

És nem elégedvén meg saját vagyonával saját használatára igénybe veszi majd legjobb földjeiteket, szőlőiteket, gyümölcsöseiteket, készleteiteket és jószágaitokat: Úgyhogy a természet [50] törvénye és a király tiszte felforgattatván, személyetek és utódaitok személyei, földjeitekkel és mindazzal együtt, amitek van, magáncéljait és mértéktelenségét fogja szolgálni.

És ami a következő pontot illeti (ami előzetes figyelmeztetése, hogy bármennyire is megfáradnak majd, nem rázhatják majd le az igát, melyet Isten alkalmatlankodásuk miatt rájuk helyezett), e szavakban van kifejezve:

18. És panaszkodni fogtok annak idejében királyotok miatt, kit magatok választottatok, de az Úr nem fog meghallgatni titeket.

Mintha ezt mondaná: Ha majd beigazolódni látjátok ezeket, miket előre megmondtam nektek figyelmeztetésül, bár méltatlankodni és morgolódni fogtok, nem lesz jogotok lerázni mindezt, minekutána ez nemcsak Isten rendelése, hanem ti magatok is választottátok őt magatoknak, önkéntes hozzájárulásotokkal, miáltal, ha valaha is igényelnétek és vissza akarnátok venni ezt a hatalmat, Isten nem engedi majd meg nektek. És minden további kifogás és a szerződésük visszavonásának elkerülése végett, beleegyezésük után, hogy alávetik magukat ennek az igának mindazokkal a terhekkal együtt, melyeket előre megmondott nekik, megköveteli válaszukat és beleegyezésüket ami válaszukban megjelenik és ezekkel a szavakkal van kifejezve:

19. Nem! hanem király legyen felettünk.

20. És mi is úgy legyünk, mint a többi népek, hogy királyunk ítéljen minket is, és előttünk járjon, és vezesse a mi harczainkat.

Mintha ezt mondták volna; nem ijedünk meg beszédedtől és kemény feltételeidtől, hanem a belőlük [51] származó összes jót és rosszat magunkra vállaljuk és türelemmel viseljük mindazokat a terheket, melyekkel Királyunk minket sújtani akar, úgy, ahogy más nemzetek is teszik. És azért a jóért, ami tőle származik csatáink megvívásakor, még nagyobb türelemmel viseljük azokat a terheket, melyekkel sújtani akar majd minket.

Mivel tehát a zsidók Királyságának és Monarchiájának felállítása és annak törvénye mintául kell, hogy szolgáljon minden Keresztény és jól megalapozott Monarchia számára, mivel azt maga Isten alapította, aki Bölcsességével saját szájával adta meg annak törvényét miféle jogos szabadságot vehetnek maguknak a civakodó lelkek és lázadó elmék bármely Keresztény Monarchia ellenében; hiszen maguknak nem igényelhetnek nagyobb szabadságot annál, mint amit az Istennek népe vehetett magának és soha nagyobb zsarnokságot nem gyakorolt egyeden fejedelem vagy zsarnok sem, akinek ellenállhatnának, mint amekkora itt előre megmondott Isten népének, (és mégis megtiltattott nekik a lázadás), amennyiben a férfiak, fiak, leányok és szolgák feletti zsarnokoskodás, nemesi házak, nemes férfiak és asszonyok alantas és szolgai állapotra kényszerítése, földjeiknek és javaiknak a fejedelem udvaroncai és szolgai magáncéljaira és kényelmére való erőszakos felhasználása és tönkretétele zsarnokságnak nevezhető?

És hogy ez a javaslat az íráson alapszik, világosan megnyilvánul és beigazolódik az ugyanezen könyvben gyakran bebizonyított gyakorlat révén; Sosem olvassuk, hogy a Próféták valaha is arra ösztökölték volna a népet, hogy lázadjon a Fejedelem ellen, bármennyire gonosz volt is.

Amikor Sámuel Isten parancsára tudatta ugyanezen Saul királlyal (1. Sám. 15.), hogy királyságát elveszik tőle [52] és másnak adják (ami tulajdonképpen megszegényítése volt), mégis következő cselekedete az volt, hogy békésen hazatért és könnyek között kérte Istent, hogy könyörüljön meg rajta.

És Dávidnak, bár ugyanannak a megszegényített Királynak helyébe beiktatták, nemcsak hogy (amikor kegyetlenül üldözték, minden ok nélkül; de még jó szolgálatot is tett neki), nem volt mersze, amikor hatalmában volt még nagy tisztelettel sem megérinteni Isten felkentjének ruháját és szavával megáldotta őt (1.Sám.24): amikor valaki alaptalanul büszkélkedve azt állította, hogy megölte Sault, ő minden eljárás vagy a bűnösség tisztázása nélkül, csupán nyelvének vétke miatt kegyetlen halálra juttatta. (2.Sám.1)

És bár soha nem volt szörnyűbb üldöző zsarnok, mint Acháb: Illés mégsem ösztönzött soha más lázadásra ellene, mint a vadonba való menekülésre: ahol élelem híján a hollók táplálták És úgy gondolom, senki nem vonja kétségbe, hogy Sámuel, Dávid és Illés rendelkeztek akkora hatalommal, ha hitelüket ki akarták volna használni, hogy rávegyék a népet ezen gonosz királyok elleni felkelésekre és lázadásokra, mint napjaink bármelyik akármilyen vallású

lázító prédikátora, akár ebben az országban, akár Franciaországban, akik leginkább fáradoztak azon, hogy a vallás köntöse alatt lázadást szítsanak. Ennyiben, meg kell mondanom, az igazság pusztá szeretete és nem személyük gyűlölete, arra indított, hogy valamelyest gúnyos legyek.

És ha bárki királyok megszegésének vagy megölésének rendkívüli példáját hozná fel a Szentírásból, ezáltal fedezvén a nép lázadását, mint Jehu és más hasonló hallatlan tettekkel: azt válaszolom, amellett, hogy ugyanazt az engedélyt akarják maguknak, ha a [53] Szentírás rendkívüli példait a mindennapi gyakorlatba akarjuk átültetni; álnok gyilkosság; mint Ahud és Iael esetében lopás, mint az Egyiptomból kivonuló Izraeliták esetében, a szülőknek a fivér kárára való hazugság, mint Jákob esetében, mindezek törvényes és megengedett cselekedeteknek számítanak, amint a Fejedelmek elleni lázadás is. Végezetül, az egész íráson átvonuló gyakorlat igazolja a népnek az Isten törvényében található ezen mondatnak való megfelelését

A bírakat ne szidalmazd, és néped fejedelmét ne átkozd. (2, Móz. 22,28)

Hogy befejezzem a Szentírásból vett érvelésemet, álljon itt az alattvalói hűségről írt rész végkövetkeztetéseként két sajátos és figyelemre méltó példa, az egyik a törvényből, a másik az Evangéliumból. A törvényben Jeremiás (Jer. 27) Isten népét a Nabukodonozor babiloni király elleni lázadás miatt teljes megsemmisítéssel fenyegeti meg: aki bár bálványimádó üldöző, idegen Király, zsarnok és szabadságaik bitorlója volt; de mert egykoron elfogadták és elismerték királyuknak, nem csupán a neki való engedelmisséget parancsolta meg nekik, hanem a boldogulásáért mondott imát is, megadván ennek okát mivel békességük az ő boldogulásában rejlett (Jer. 29).

Az Evangéliumban pedig az a király, akivel kapcsolatban Pál megparancsolja a rómaiaknak, hogy engedelmeskedjenek és lelkiismeret szerint (Rom. 13; Jer 13) szolgáljanak neki, Nero volt, a véres zsarnok, kora gyalázata és a világ szörnye, egyben bálványimádó üldöző, amint a babiloni király is az volt. Ha tehát Bálványimádás és az Istentől való elpártolás, a nép feletti zsarnokoskodás és [54] a Szenteknek hitük miatti üldözése nem akadályozta meg Isten Lelkét abban, hogy a népnek a legnagyobb fenyegetés mellett megparancsolja az ezeknek kijáró teljes, lelkiismeret szerinti engedelmisséget, megadván a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami az Istené, ahogy Krisztus mondja; és ha ez a gyakorlat Isten könyvében mindenütt megegyezik azzal a törvénnyel, melyet annak a Királyságnak felállításakor (ahogy az imént hosszasan levezettem) ő adott, miféle szégyentelen gondolat manapság bármely keresztény nép részéről a törvénytelen szabadságnak igénylése, melyet Isten megtagadott saját külön és választott népétől? Tehát röviden, két-három mondatban összefoglalva, mindezen érvekre, az Isten törvényére alapozva, a kötelesség, a népnek törvényes királyához való hűsége és neki való engedelmissége, mondom, megjár neki, mint Isten földi Helytartójának, engedelmeskedve parancsainak minden dologban, kivéve a közvetlenül Isten ellen valóban, mint Isten Szolgája parancsainak, elismerve őt, mint az Isten által föléjük rendelt Bírót, kinek hatalma van őket megítélni, de csak Istentől megítéltetni, akinek egyedül tartozik ítéletéről számadással; Bírójukként félve, atyjukként szeretve őt, védelmezőjükként imádkozva érte, hogy hosszú életű legyen, ha jó, megváltozásáért, ha gonosz; követve és engedelmeskedve törvényes parancsainak, elkerülve és elmenekülve haragja elől törvénytelen parancsai esetén, ellenállás nélkül, zokogva és sírva Istenhez, annak a szentenciának megfelelően, mely az ősegyházban volt szokásban az üldöztetések idején.

Preces, et Lachrymae sunt arma Ecclesiae.

Nos, ami annak a hűségnek főleg ennek az országnak a fundamentális és politikai Törvényéből való leírását illeti, ahogy ígértem, mellyel a hűbéresek tartoznak természetes Királyuknak, az alapot először Törvényeinknek és a kormányzati formának első megalkotási módjából kell [55] megépíteni; miután az alapokat helyesen lefektettük, jól építhetünk rajuk. Bár igaz lehet (azok állítása szerint, akik szívesen képzelik magukat zsarnokok ostromozóinak),

hogy a Pogányok körében feltűnő első Királyok idején, a kezdeti időszakban az emberek különböző államai és társadalmi kiválasztottak maguk közül egyvalakit erényei és bátorsága okán, mivel különb volt a többinél, és arra a tisztre helyezték, hogy megtartsa a leggyengébbeket jogaikban, leverje az elnyomókat, és fejlessze és őrizze az emberek társadalmát; amit csak egységben lehetett igazán megtenni: de ezek a példák egyáltalán nem vonatkoznak ránk: mivel a mi Királyságunk és sok más Monarchia nem ilyen, hanem teljesen más, ellentétes módon vette kezdetét

Amint ugyanis Krónikáink tanúskodnak róla, ez a Sziget, főleg pedig a mi részünk belőle, miután ritkán, csak nagyon kevesek által lakott volt, akik olyan barbárok és annyira kevésbé civilizáltak voltak, mint amilyen csekély létszámúak, első Királyunk, Fergus sok emberrel érkezett Írországból, mely előttünk már rég lakott volt és magát az ország urává téve, barátság és erőszak útján, mind a vele érkezett íreknek, mind pedig a magukat neki alávető ittenieknek, mind az egész országnak, mind pedig az összes itt élőknek Királyává és Urává tette magát. Ezután ő és utódai, mikor már régóta Királyok voltak, újra és újra meghozták törvényeiket, ahogy azt a szükség megkívánta. Így tehát az igazság államunkban ellentétes éppen azoknak a lázító íróknak hamis állításával, akik meg akarnak győzni minket arról, hogy országunk Törvényeit és állapotát már azelőtt megalkották, mielőtt királlyá tettek volna valakit ellenkezőleg, világosan bizonyítva látjátok, hogy egy bölcs király a barbárok közé érkezvén először megalkotta a kormányzás módját és formáját és azután hozott maga és hoztak utódai törvényeket [56] Skóciában tehát a királyok előbb voltak a nép minden rendjénél és rangjánál, előbb, minthogy Parlamenteket tartottak volna vagy törvényeket hoztak volna: és ők osztották szét a földet (amely kezdetben teljesen az övék volt), ők állították fel és határozták meg a rendeket, ők gondolták el és alkották meg a kormányzati formát. Ebből szükségszerűen következik, hogy a királyok voltak a Törvények szerzői és alkotói, nem pedig fordítva. És hogy világosabban bizonyítsam állításomat, Kancelláriánk iratkegyéből (melyek legrégebbi és fundamentális Törvényeinket tartalmazzák) egyértelműen kiderül, hogy a Király *Dominus omnium bonorum* és *Dominus directus totius Domini* minden alattvaló az ő hűbérese, akik tőle, mint hűbéruruktól kapták minden földjüket, aki a neki tett jó szolgálatoknak megfelelően megváltoztatja a birtokok státusát; új bíróságokat létesít, a régieket összevonja, a Parlament vagy bármely más alsóbb rendű bírói szék tanácsa és befolyása nélkül: Még, ha eljárásunk is azzal a gondolattal, hogy a király csak egyszerű szórakozásból, különösebb ok nélkül elveheti a birtokot hűbéreseitől mint mindnyájuk hűbérura, és tetszése szerint tehet vele, mivel mindenük, amilyük van, tőle van, akkor, ahogy az ostoba írók mondják, a nép leteheti a királyt és mást tehet helyébe: törvénytelen és az Isten rendelése ellen való, szörnyű módon.

És ezen már ismertetett fundamentális törvényekkel összhangban naponta látjuk, hogy a Parlamentben (amely nem más, mint a király és hűbéresei főtörvényszéke) az alattvalók csupán kérik a törvényeket és csak ő hozza azokat az alattvalók kérésére és tanácsával: Mert ugyan a király naponta hoz törvényeket és rendeleteket, az általa megfelelően tartott büntetés megnevezésével együtt, a Parlament vagy a rendek bármiféle tanácsa nélkül; de egyetlen Parlamentnek sem áll jogában, hogy bármilyen Törvényt vagy Statutumot hozzon a király jogára nélkül, [57] hogy elnyerje az a Törvény erejét: És bár más országokban sokszor változott a Királyi vér és az uralkodóház, a királyságot pedig hódítás útján az egyik elragadta a másiktól, amint a szomszédos országban, Angliában is (ami sosem történt meg minálunk), mégis a királynak az egész ország és minden alattvalója fölötti ugyanazon jogalapja minden más szabad Monarchiában ugyanúgy megmaradt, mint a miénkben: Mert amikor a normandiai Fattyú Angliába jött és királlyá tette magát, nem erőszak útján hatalmas hadsereggel történt ez? Ahol Törvényt hozott és megváltoztatta a Törvényeket és megfordította a kormányzás rendjét, az idegeneket, követőit, sok régi birtokos helyére ültette, amint ma is jól látszik, hogy Anglia Urainak nagy része Normann vérből való, régi törvényei

pedig, melyekkel a mai napig kormányozzák őket, az ő nyelvén és nem a népén íródtak: És mégis, utódai a mai napig nagy boldogságban mondhatják magukénak a Koronát; amint azok is úgy tettek, akik korábban hódították meg őket

Befejezvéen pedig ezt a részt, hogy a király az egész ország legfőbb ura, ezt ugyanúgy bizonyítja a minket illető kincsleletekre vonatkozó törvény, örökösök hiányában és fattyak esetén: Ha ugyanis nagy kincset találnak a föld alatt, az a törvény értelmében a királyt illeti, mivel senkinek sincs már birtokában vagy használatában. Ha valaki, bármely birtok vagy jószág örököse örökösök nélkül halna meg, minden birtoka és jószága a királyra száll *vissza*. Ha pedig egy fattyú törvényesítés nélkül örökösök nélkül hal meg (mely törvényesítés egyedül a király kezében van), mindene, amilye van szintúgy a királyra háramlik. És ahogy bizonyítva látjátok, hogy a Király az egész ország hűbérura: ugyanúgy Ura mindenkinek, aki abban lakik, mindegyikük élete és halála fölött hatalommal bírván: Mert bár egy igaz Fejedelem nem veszi el egyetlen alattvalója életét sem világos törvény nélkül; mégis ő maga vagy elődei hozzák azokat a törvényeket, [58] melyek révén elveszi életüket; így a hatalom mindig tőle magától ered; amint a napi gyakorlat mutatja, jó és igaz Fejedelmek újra és újra új törvényeket és statutumokat hoznak, hozzájuk kapcsolva az azok megszegőinek kijáró büntetéseket, melyek a törvény meghozatala előtt még nem mentek bűn számba, ha azokat az alattvalók elkövették. Nem mintha tagadnám a király és a törvény régi meghatározását; amely szerint a király beszélő törvény, a törvény pedig néma király: mert természetesen egy nem a törvényei szerint kormányzó király nem lehet képes sem arra, hogy számot adjon Isten [színe] előtt kormányzásáról, de nem lehet boldog és biztos uralma sem: Mert jóllehet igaz, amint hosszan bebizonyítottam, hogy a király a törvény felett áll, mint annak alkotója és az, aki annak erőt ad; de egy jó király nemcsak örömét leli abban, hogy törvényekkel uralkodik alattvalóin, hanem még saját maga is azokhoz igazodik cselekedeteiben, mindig szem előtt tartva, hogy az állam jóléte legyen fő törvénye: Ahol pedig a törvényt kétértelműnek vagy túl szigorúnak találja, értelmezheti vagy enyhíthet rajta, nehogy máskülönben *Summum tus summa iniuria* legyen: így tehát a Király az általános törvényeket, melyeket nyilvánosan a Parlamentben hoznak, hatalmánál fogva általa ismert szempontok szerint enyhítheti és felfüggesztheti csak előtte ismert okokból. És hasonlóképpen noha mondtam, hogy egy jó király minden cselekedetét úgy igazítja, hogy az összhangban legyen a Törvénnyel; mégis ahhoz kötve, hanem csak jószándéka révén és hogy példát mutasson alattvalóinak: Mert bár a Nagyböjti hústiltalom törvénye kérdésében a király saját háztartásával a példamutatás kedvéért betartatja a Törvényt, mégsem gondolná senki, hogy engedélyre van szüksége ahhoz, hogy húst egyen. És bár Törvényeink szerint a lőfegyverek és pisztolyok birtoklása és viselete tilos, mégsem talál senki kivétnivalót abban, ha a Király kíséretével [59] használtatja ezeket a határsértők vagy más gonosztevők vagy lázadó alattvalók elleni fellépés során. Így amint már mondtam, egy jó Király, bár a Törvény fölött áll, aláveti magát annak és cselekedeteit ahhoz igazítja, hogy példát adjon alattvalóinak, mégpedig saját szabad akaratából, nem annak alávetettjeként vagy ahhoz kötöttként

Mivel tehát ennek az országnak fundamentális törvényeiből és gyakorlatából olyan világosan bemutattam, hogy milyen hatalma jogai és vannak a királynak országa és alattvalói felett, könnyű megérteni, hogy milyen hűséggel és engedelmisséggel tartoznak neki hűbéresei; mindig olyan szabad Monarchiákra gondolok, mint a mi királyunké, nem pedig választott királyokra, még kevésbé olyan fajta kormányzókra, mint Velence dózsái, akik Arisztokratikus és korlátozott kormányzata egyáltalán nem fogható a szabad Monarchiákhoz; jóllehet néhány író rosszindulata nem átalott közöttük semmi különbséget észre nem venni. És ha egyszer törvénytelen, hogy bármelyik Úr szolgálai vagy hűbéresei bármely okból Mesterüket és hűbérurukat ellenőrizték vagy letegyék (amint a világ minden törvénye alapján világos), mennyivel kevésbé törvényes a Király, a nagy hűbérúr alattvalói és hűbéresei számára az, hogy őt ellenőrizték vagy letegyék? És mivel egyetlen alsóbb fokú ítélet ügyében sem teheti

le semmilyen okból bármily alacsony rangú Magisztrátusait sem: mert egy város lakosai sem tehetik le előljárójukat a választás ideje előtt, de az Egyházi ügyekben sem tehetik le a hívek lelkészüket semmilyen ürüggyel sem, de nem is ítélik meg, de még a szegény Iskolamestert sem tehetik le tanítványai: Ha ezeket, mondom, (melyek közül néhány csak alacsony rendű és rangú, ideiglenes Magisztrátus és egyikük sem merhető méltóságban a Királyhoz) nem tehetik le az általuk irányítottak semmilyen okból vagy ürüggyel: mennyivel kevésbé szabad bármily okból is ellenőrizni. [60] és letenni a nagy Előljárót és az egész ország nagy Iskolamesterét csak minden Törvény és a józan ész rendjének felfogatásával lehetséges, hogy azok, akiknek parancsolnak, parancsolójuknak parancsoljanak, a megítéltek Bírójukat megítélik és akiket kormányoznak, Urukát és kormányzójukat kormányozzák.

És ezen az alapon a természet Törvényének az Isten és ember Törvényével és alkotmányával való már említett megegyezése két hasonlat révén jól szembeötlő. A királynak népéhez való viszonyát joggal hasonlítják az atyának gyermekeihez való viszonyához és egy sokféle tagból álló test fejéhez: Mert a jó Fejedelmek és Isten népének Magisztrátusai atyaként elkötelezték magukat alattvalóiknak." És minden más jól kormányzott Állam esetében is a *Pater patriae* címet mindig is általánosan használták a Királyokra. És a Királynak Alattvalóival szembeni tényleges tiszte nagyon jól megegyezik a főnek a testhez és annak minden tagjához való viszonyával: Mert a fejből mint az ítélet székhelyéből származik a vezetés gondoskodása és előrelátása, és a testre vagy bármely részére leselkedő minden veszély elhárítása. A fő a testről gondoskodik, akár a király a népéről. Amint az irányítás a fejből ered, az ennek megfelelő végrehajtás pedig a többi tag feladata, mindegyiknek a maga tiszte szerint ugyanúgy van egy bölcs Fejedelem és népe között is. Amint a főtől származó döntés nemcsak a tagokat érintheti, mindenki megmarad a maga saját hivatalában, míg arra alkalmas; de hasonlóképpen abban az esetben, ha bármelyik tag betegségnek van kitéve, neki kötelessége, hogy törődjék vele és orvoslásáról gondoskodjék, amennyiben gyógyítható; vagy akár le is kell vágni azokat, nehogy a többire is átterjedjen: ugyanúgy van a Fejedelem és népe között is. És amint mindig van remény arra, hogy a fő vezetésével, mindaddig, amíg csak egészséges, bármely beteg testrész meggyógyulhat és [61] ugyanúgy, ha a fő beteg, mindegyik testrész részt vesz a fájdalomban, így van ez a Fejedelem és népe között is.

Ami pedig először is az atyát illeti (kinek gyermekei iránt való természetes szeretetét ezen értekezésem első részében, ahol a Királyoknak Alattvalóik iránt való kötelességéről szoltam, már kifejtettem), kérek benneteket, fontoljátok meg, milyen kötelességgel tartoznak neki gyermekei és vajon nem gondolnánk-e szörnyűnek és természetellenesnek bármilyen esetben is, ha fiai felkelnének ellene, tetszésük szerint ellenőrizhetnék, ha pedig jónak látnák, legyilkolnák, és helyette bárki mást fogadnának maguknak belátásuk szerint Vagy jelenthet részéről bárminemű gonoszság vagy szigorúság gyermekei számára jogos mentséget, hogy kezet emeljenek rá? És bár a természet rendje szerint azt látjuk, hogy a szeretet inkább lefelé, mint felfelé irányul, ha még igaz lenne is, hogy az Atya erősen gyűlöli és bántalmazza a gyermekeit, bárki, akinek egy szikrányi értelme is van törvényesnek gondolná, hogy azok megverhetik? Valóban, képzeljük el, hogy az apa dühödten, kivont karddal üldözi fiait, jogosan fordulnak ellene és ütnek vissza vagy állnak ellen bármi módon, kivéve a menekülést? Biztosra veszem, ha csupán a vadállatok és értelem nélküli teremtmények példái lennének előttünk, ezek is elégségesen igazolnák és bizonyítanák érvelésemet. Gyakran olvasunk a gólyáknak öreg és megromlott egészségű szüleik iránti hűségéről: Általában pedig tudjuk, hogy sokféle vadállat és madár van, amelyik erőszakkal és véres csapásokkal elzavarja és elkergeti kicsinyeit magától, amint úgy veszi észre, hogy már meg tudják védeni magukat; de még sosem olvastunk vagy hallottunk ellenállásról a kicsi-nyék részéről, kivéve a viperákat; ez olyan emberekről tesz bizonyosságot, akiknek értelmes lényeknek kellene lenniük, mégis természetellenesen követik ezt a példát viperafajzatok módjára. [62]

Ami pedig a fő és test hasonlatot illeti, könnyen megeshet; hogy a fő arra kényszerül, hogy levágjon egy-egy megromlott tagot (ahogy már mondtam), ezzel megőrizve a test egységét de hogy milyen állapotba kerül a test, ha a főt bármilyen gyengesége miatt levágnák; az olvasó ítéletére bízom.

Így hát ha (hogy befejezzem ezt a részt) a gyermekek bármilyen elképzelhető indokkal törvényesen felkelhetnek Atyjuk ellen, megölhetik és egy tetszésük szerinti másvalakit választhatnak helyére; és ha a test a maga jóléte okán bármely, a főben tapasztalható gyengeség miatt azt levághatja, akkor nem tagadhatom, hogy az emberek fellázadhatnak, ellenőrizhetik, letehetik, vagy megölhetik királyukat tetszésük és indíttatásuk szerint. S hogy vajon ezek a hasonlatok a Király tisztét vagy a Mesterek vagy a mesterségek Vezetőinek vagy az Orvosoknak tisztét jellemezik-e inkább (amely tréfás párhuzamokat azok az írók alkalmazzák, akik az ellentétes álláspontot képviselik), szintén az olvasó belátására bízom.

Arra az esetre pedig, ha ezen értekezés bármely részével kapcsolatban kétségek merülnének fel (ígéretemhez híven), négy fő és nyomós kétség feloldásával fejezem be ezt az értekezést, melyeket az ellenzők hozhatnak fel. Először is sokan, akik lázadások és árulások Védelmézésére ragadnak tollat, azt hozzák fel, hogy minden ember olyan természetes lelkesedést és kötelességérzetet hordoz magában hazája iránt születésétől fogva, mint anyja iránt is; így hát azt keserves és megsebzett állapotban látva, amit gonosz és zsarnoki Királyok idéztek elő, a jó Polgárok hazájuk iránt érzett természetes lelkesedésük és kötelességérzetük tévén kénytelenek felkelni államuk ilyen méletytől való megszabadítása érdekében. [63]

Erre pedig két választ adok Először is, bizonyos Axióma az a Theológiában, hogy nem szabad rosszat tenni azért, hogy jó süljön ki belőle: A Király gonoszsága tehát sosem teheti azokat az ő Bírójává, akik az ő ítélete alá vannak rendelve. És ha egyszer törvénytelen, hogy bárki magánember megtorolja saját sérelmét ellenfelén (mivel Isten csak a Magisztrátusoknak adta a kardot), mennyivel inkább törvénytelen az, hogy a nép vagy annak bármely része (akik mindnyájan magánemberek, mivel a hatalom mindig a Magisztrátusoké, ahogy már bebizonyítottam) magának igényelje a kard használatát, holott őt nem illeti, a köznek azzal a Magisztrátusával szemben, akit egyedül illet?

Másrészt, ahelyett, hogy az államot a nyomorúságból kiszabadítanak (hogy tettükre mentség legyen és az jó színben tűnjön fel) kettős nyomorúságot és pusztulást hoznak rá, így lázadásuk az ellenkező hatást éri el, mint amit állítanak: Mert nem lehet elképzelni, hogy egy király annyira féktelen és zsarnoki legyen, hogy az államot ne tudná mindazonáltal jobban rendben tartani, mint mások az ő elmozdításával. Mert először is, veszélyes minden hirtelen változtatás az államban, amikor is minden egyszerű ember olyan reményeket táplál magában, hogy fogja magát és más tollával ékeskedhet és amikor a rendetlen emberek, akik a szabadosság miatt büntetlenséget remélve mindenféle szemtelenség művelésére szabad kezet kapnak.

Azután bizonyos, hogy egy király sosem lehet annyira rettenetesen gonosz, és általában az igazságosságot szereti és valamiféle rendet tart fenn, kivéve néhány esetben, amikor helytelen szomszédja és szenvedélye elragadja; míg ellenkezőleg, ha nincs Király, semmi sem törvénytelen senkinek így a Filozófusok régi véleménye igaznak bizonyul, miszerint jobb egy olyan Államban élni, ahol semmi sem törvényes, mint egy olyanban, ahol minden törvényes mindenki számára, amikor is az Állam féktelen csikóhoz hasonlít, mely levetette lovasát Mert amint a teológus költő Du Bartas mondja, *Jobb bizonyos rendetlenséget elviselni az államban, és néhány szeplőt rajta, mint megújítást színlelve teljesen felforgatni azt.*

A második kifogást arra az átokra alapozzák, mely a gonosz király által uralt államot sújtja: és azt mondják, Isten szemében nem lehet elfogadhatóbb, az állam irányában pedig kötelezőbb cselekedet, mint hogy országukat megszabadítsák az ilyen átoktól, és megszerezzék szabadságukat, ami minden teremtmény természetes kívánsága.

Erre válaszolva elismerem, hogy a gonosz királyt Isten népére átok és bűneik büntetése gyanánt küldi, de azt, hogy törvényesen saját kezükkel vethetik el ezt az átkot, melyet Isten

helyezett rájuk, már tagadom, mégpedig jogosan. Tagadná bárki is, hogy Babilon királya átok volt Isten népére, amint világosan megjövendölték neki fenyegetésül fogságuk próféciájaként? És mi volt Nero a Keresztyén Egyházra nézve a maga idejében? És mégis, Jeremiás és Pál (ahogy már hallottátok) nemcsak a nekik való engedelmisséget, hanem a jólétükért való őszinte imádságot is megparancsolta.

Bizonyos tehát (amint már elegendően bebizonyítottam Isten Törvényéből), hogy csak a türelem, az Istenhez való őszinte imádság és életük jobbá tétele a törvényes módjai annak, hogy Istentől a nagy átoktól való megszabadítást elérjék. Amint maguknak igénylik saját szabadságukat, miféle törvényes hatalmuk van arra, hogy visszavegyék azokat az előjogokat, melyekről saját egyetértésükkel korábban teljesen lemondtak? Mert ha egyszer egy Fejedelem nem veheti jogosan vissza azokat a privilégiumokat, melyeket ő vagy elődei bármely rendű vagy rangú alattvalóinak [65] megadtak; mennyivel kevésbé szabad az alattvalóknak a fejedelem kezéből kivenni azt a felsőséget, melyet ő és Elődei már oly régóta gyakoroltak felettük?

De az idők sajátságos romlottsága, mely gyakorta jószerencsével kecsgettette áruló tetteiket, harmadik kifogásuk alapját jelenti számukra. Mert, így mondják, az a szerencse, melyet Isten ezeknek a cselekedeteknek oly sokszor megadott, világosan bizonyítja a gyakorlatból, hogy Isten jóváhagyta lázadásukat.

Erre pedig azt válaszolom, hogy valóban igaz, hogy a csaták és minden más világi dolog sikere egyedül Isten kezében van: Ezért van az, hogy a Szentírásban a Seregek Urának nevezeti magát De ebből általánosságban arra következtetni, hogy ő mindig az igaz ügynek adja meg a győzelmet, a Filiszteusokat és az Isten népének sok más ellenséges szomszédját igazolná, akik eszerint sokszor igazul harcoltak Isten népe ellen, hiszen sok győzelmet arattak felettük. És ugyanazon érvelés szerint igazul küzdöttek a Frigyláda ellen is: mert a csatában megszerezték és hosszasan maguknál tartottak országukban. És hasonlóan minden jó író, Teológus és mások is tiltják a párbajt és kézitűsítést, melyekkel kapcsolatban azt állítják, hogy Isten ezúton mutatja meg, hogy ki az igaz a harcban: Mert figyelembe kell vennünk, hogy az ártatlan fél nem ártatlan Isten előtt És azért Isten jogosan sokszor úgy áll bosszút azokon, akik vele pörlekednek és a rossz oldalon állnak; és a bosszú végeztével ostorait is tűzre veti; amint sokszor megtette azt saját népével, fellázítva és megerősítve ellenségeiket; miközben őket megalázta maga előtt és aztán kezükre adta őket így Isten mint a nagy Bíró jogosan büntetheti meg Helyettesét, és ellene való lázadásáért lázadókat buzdíthat fel ellene, hogy ők hasonlóan bánjanak vele: És amikor ez megtörténik, az eszköz szerepe nem különb, mint az ördögé, amikor olyanokat kísért és kínoz, akiket rá bíz, mint hóhérjára: [66]

Ezért, amint az elején mondtam, gyakran nagyon félrevezető érvelés az okot az okozattal igazolni.

Az utolsó ellenvélemény pedig a Király és népe közötti koronázáskor kötött kétoldalú egyezményre és (ahogy ők nevezik) szerződésre épül: Mert akkor, azt mondják, kétoldalú egyezmény és szerződés köttetik a király és népe között Amiből az következik, hogy amennyiben a szerződést vagy Megállapodást egyik oldalról a Király megsérti, a nép nem köteles azt a maga részéről megtartani, hanem ily módon felmentetnek esküjük alól: Mert (így mondják) egy kétoldalú szerződés vagy bármely Törvény egyik oldal általi megsértése felmenti a másik oldalt.

Ezzel a Király koronázásakor állítólag megkötött szerződéssel kapcsolatban, bár tagadva, hogy bármilyen ilyesfajta szerződést kötnének akkor, főleg pedig ilyen bosszantó záradékkal, amilyent ők állítanak; mégis elismerem, hogy egy király a koronázásakor vagy I királyságának elfogadásakor szabad akaratából megígéri népének, hogy méltó és igaz módon gyakorolja felettük Istentől kapott hivatalát: De ha feltesszük azt, hogy megszegi nekik tett ígéretét, az soha nem olyan megbocsáthatatlan, mert a kérdés az, hogy ki legyen a nekik tett ígéret megszegésének írója, mivel ez a velük kötött szerződés az ő hűségük miatt sohasem

veszti érvényét Azt gondolom, senki sem vonja kétségbe, akinek csak a legkisebb rálátása is van a Törvényre, hogy bármely nemzet bármely Törvénye, általános vagy helyi törvénye értelmében sem lehet az egyik fél által megsértettnek tekinteni a szerződést és így felmenteni a másikat ez alól, hacsak előbb törvényes tárgyalást és helyzetelemzést nem folytat a szerződés megszegőinek rendes Bírója: Máskülönb mindenki egyszerre lehet szerződő fél és Bíró saját ügyében; amit elgondolni is abszurd. Nos, (azt mondom), ebben a király és népe közötti szerződésben kétségtelenül Isten az egyedüli Bíró, egyrészt azért, mert egyedül neki tartozik elszá[67]molni a király a szolgálatáról (ahogy már többszöri mondtam) másrészt azért, mert a koronázási eskü révén Isten az esküszegők bírójává és büntetőjévé lesz: Mert őelőtte az eskük egyedüli bírója előtt kell tenni minden esküt így, mivel Isten a két szerződő fél egyedüli Bírója, az ítélet és bosszú egyedül őt illeti meg: Ebből szükségszerűen következik, hogy Istennek előbb ítéletet kell mondania az esküszegő király felett és csak ezután gondolhatja magát a nép esküje alól felmentettnek. Ebből az érvelésből hamar kiderül, hogy miféle igazság az, ha az egyik fél, egyszerre bíró és szerződő fél bitorolva Isten tisztét És vajon egy fejedem tömeg kezében kell lennie a döntésnek, hogy amikor csak akarják, megunva az alávetettséget lerázzák az Isten által rájuk helyezett kormányzás igáját, és megítélik és megbüntessék azt, akinek őket kellene megítélnie és megbüntetnie; és ebben az esetben még erőszakkal érdekelt félnek nyilvánítják magukat, a kegyetlen Bíró és Döntnök tisztét kell bitorolniuk? Nem, hogy világosan beszéljek a király és népe előtt fennálló viszonyról, egyik sem ítélni meg a másik esküszegését Mert jól átgondolva a két felet kölcsönös ígérethelyük idején, az egyik fél a király, a másik fél egy emberként az egész nép. És mivel bizonyos, hogy ha úgy adódna, hogy a nép egyöntetűen fellázad a király ellen, a királynak ebben az esetben sem szabad magát az ígérete és esküje alól felmentettnek tekintve egész népe és hazája ádáz ellenségévé és megrontójává válnia: bár igazságosan meg kellene büntetnie az általános lázadás főkolomposait és azokat, akik mögéjük álltak mennyivel kevésbé szabadna a népnek (akik mindig alávetettjei és minden hatalom nélkül valók) ítélkeznie és uralmát megdöntenie? Máskülönb amint a nép, mint az egyik szerződő fél, esküszegéssel vádolja a királyt, ő azonnal esküszegőként ítéli meg őket: így a győzők árulókat csinálnak az igazakból (amint azt közmondásunk tartja), [68] az egyik fél mindig bíró és szerződő fél is lesz saját ügyében, ahogy már mondtam.

És itt azt is meg kell jegyezni, hogy az a kötelesség és alattvalói hűség, melyet a nép fejedelmének esküvel fogad, nem csupán az adott fejedelemre vonatkozik, hanem törvényes örökösire és utódaira is, mivel a korona egyenes utódlása az Isten népe körében kezdődött és számos keresztény államban boldogan folytatódott így aztán sem az eretnokség, sem bármely magán statútum vagy törvény alapján nem mentesül a nép királyának és a királyság fundamentális törvényei alapján őt követő utódoknak tett esküje alól: Mert ő az örökletes fő hűbéruruk, és így születés, nem pedig a koronázás révén kapja koronáját; ugyanúgy törvénytelen (miután a korona mindig betöltött) [értsd: mindig van legitim örökös] letenni az utódot, mint kitenni [helyéből] őt. Mert a király uralkodása megszűntének percében a legközelebbi törvényes örökös lép helyébe: így visszautasítása vagy másnak helyére hozatala nem valaki mellett való kitarás, hanem törvényes Királyuk elkergetését és elűzését jelenti És gondolom, napjainkban egész Franciaország ismeri a ligások babonás lázadását, akik az eretnokség ürügyén, fegyveres erővel, egész országuk nagy karára oly sokáig megakadályozták természetes és törvényes királyukat abban, hogy elfoglalja trónját és természetes királyságát.

Nincs arról szó, hogy fenti értekezésemmel és a királyok Apológiájával azt gondolnám, hogy bármilyen hibákat és szörnyűségeket kövessen is el a szuverén fejedelem, mentesülnie kell minden büntetés alól, mintha ily módon a világ csak a királyoknak rendeltetett volna, és ők ellenőrzés nélkül, tetszésük szerint felforgathatnák azt, éppen ellenkezőleg, Istenhez utalva őket (aki egyeden rendes Bírójuk), a legfélelmetesebb és legszigorúbb iskolamesterhez utalom

[69] őket, akit csak el lehet számukra képzelni: mert minél magasabbra emel Isten egy királyt az emberek minden más rangja és rendje fölé, és minél magasabban van széke az övék felett, annál nagyobb kötelessége Teremtője felé. És azért, ha megfélekedzik magáról (hálátlansága a magassággal állván összhangban), annál szomorúbb és keményebb lesz megfeddése; és helyzete magasságát feledteti majd bukásának súlya: mert minél inkább lekötelezettje valaki az Istennek, bűne annál nagyobb lesz másokénál Jupiter villámai gyakrabban és keményebben lesújtanak a magas és tekintélyes tölgyre, mint az alacsony és hajlékony fűzfára: és a legmagasabb székről a legkönnyebb lecsúszni Azt sem hallani soha, hogy ha egy király megfélekedzik Istenhez való hűségéről és elhívásáról, Isten nem bosszulja meg a csapás nagyságával a hálátlanság nagyságát: Azt sem gondolom, hogy ezen értekezésem ereje és érvelése révén úgy meggyőztem az embereket, hogy egyikük sem fog ezután felkelni és fellázadni a gonosz Fejedelmek ellen. De Istennek (aki a föld férges és mocskos porával fékezte meg a büszke Fáraó szemtelenségét) igazságosságára és gondviselésére bízva, hogy azokat használja fel a gonosz királyok megbüntetésére ostorként, akik tetszenek neki, ebben az értekezésben egyeden céloim és szándékom, hogy ezen bizonyos és csalhatatlan alapokkal, amennyire tőlem telik, meggyőzzek minden olyan jó keresztény olvasót, aki nemcsak a pusztán keresztény nevet viseli, hanem annak gyümölcseit a mindennapi életben is megmutatja, hogy szívét és kezét őrizze meg ezektől a szörnyűséges és természetellenes lázadásoktól, amikor csak a Fejedelem gonoszsága Isten kezéből ugyanezt kieszközli: hogy amikor Istennek tetszeni fog, tűzre vesse haragja eszközeit, ti tiszta kézzel és szeplőtelen lelkiismerettel állhassatok talpra, miután minden cselekedeteitekben Istennel szemben igaz keresztényeknek, Királyotokkal szemben engedelmes [70]alattvalóknak bizonyultatok, arra bízva minden vétkének ítéletét és büntetését, akire ez törvény szerint egyedül tartozik.

De kérve Istent és remélve, hogy Isten továbbra is megáld minket és nem küld ránk ilyen ijesztő pusztulást, őszintén kívánom, hogy Királyunk viselkedése olyan legyen, hogy földi Istenünk és szerető Atyánk gyanánt éljen közöttünk, olyan jellemvonásokkal megáldva, amilyeneket ennek az értekezésnek első részében a Királlyal kapcsolatban leírtam. És kívánom, hogy ti (kedves honfitársaim és jólelkű olvasók) minden erőtökkel segítsétek elő Királyotok javát és boldogulását, hogy amint egyfelől ő minden földi boldogságát és örömét a ti jólétektekben látja, magára inkább miattatok, mint önmaga miatt vigyázva, csak a ti javatokra rendeknek gondolva magát, ilyen szent és boldog versengés támadjon közte és tiközöttetek, hogy az ő gondoskodása nyugalmatok felől és a ti gondoskodástok az ő tisztességéről és megtartásáról minden cselekedeteitekben együtt virágozzék, hogy az Ország ilyen Királlyal megáldottnak gondolhassa magát és a király a legboldogabbnak tekinthesse magát, amiért ilyen szerető és engedelmes alattvalók felett uralkodik.

FINIS

(Fordította: Radó Bálint)